Kalendáre :)

Publikácie, ktoré okrem kalendária obsahujú náučnú, prípadne zábavnú časť; v minulosti najdôležitejšia kniha ľudového čítania a vzdelávania.

Druhy kalendárov[1]: stolné, vreckové, nástenné, kultúrno-politické a iné kalendáre v knižnej podobe zohrali v živote slovenského ľudu významnú výchovno-vzdelávaciu úlohu a boli často jediným prostriedkom svetského všeobecného i odborného vzdelávania, učebnicou zostavovanou so zreteľom najmä na hospodárske a kultúrne potreby ľudu. V prvotnej podobe (2. polovica 16. storočia-1. polovica 17. storočia) mali kalendáre vreckový formát, obmedzený obsah i rozsah. Od polovice 18. storočia sa za kalendáriom a pranostikami začali objavovať i poučné články. V chýrnych levočských, košických a iných kalendároch boli aj články O válke a pokoji, O zdraví a nemociach, O úrode a neúrode zemskej, O kovoch a rudách; informácie o jarmokoch a pamätných udalostiach, poriadky uhorských a sedmohradských pôšt a pod. Pri kalendáriu boli aj prázdne listy na záznamy. Tak vyzeral napríklad *Nový i starý domový kalendár* (1751-1820). Postupne narastal rozsah vzdelávacích častí kalendára.

Slovenský knihtlačiar v Plzni M.Bakalár-Štetina vydal roku 1499 prvý český kalendár. Na Slovensku vychádzal v rokoch 1479-1603 kalendár K.M.Telegdioho v Trnave, prvý kalendár vyšiel v Trenčíne roku 1638 po česky ako dielo exulantov pod názvom *Pranostyka.* Najstarší slovenský kalendár *je Nový i Starý Kalendář* z roku 1640 od D.Fröhlicha, roku 1650 vydal L.Benjamin (Vavrinec Benjamin Vodháj) taktiež v Trenčíne *Nový Kalendář*. Ďalšie kalendáre vydávali: J.Naubert, J.Dadan v Žiline, D.Chrastina a S.Solan v Levoči (1718-40). V rokoch 1743-1768 vychádzal *Nový domovní i pocestní kalendář* v Košiciach. Pod tým istým názvom zostavoval a vydával kalendár v rokoch 1742-1788 J.Naubert v Bratislave. V Landererovej tlačiarni sa v rokoch 1751-1823 tlačili kalendáre S.Wonomírskeho, ktoré sprvu korigoval a potom aj zostavoval J.Chrastina. V kalendároch už publikoval aj básne, bájky a žarty, čím predznačil kalendárom cestu k šíreniu dobovej výchovno-vzdelávacej funkcii. So zreteľom na takúto funkciu zostavoval a vydával kalendáre J.Palkovič. Jeho *Větší a Zvláštnejší Nový i Starý kalendár* vychádzal v rokoch 1802-1848 v Bratislave, kde už nechýbali ani politické informácie, články o poľnohospodárstve, priemysle, technike, zdraví, obchode; próza, poézia, informácie o slovanskej literatúre. J.Palkovič nazval kalendár knihou, prostriedkom, prostredníctvom ktorej „se užitečně k vědění a k osvícení rozumu, věcí nejsnadnejší medzi pospolitý lid uvésti mohou“.

Na výchovno-vzdelávacie poslanie kalendár nadviazal G.Fejérpataky-Belopotocký. *Nový i Starý vlastenecký kalendár* (1830-1874) s prílohou *Slovenský Pozorník* (1842-1847; 1851-1861) dal do služieb boja ľudu za sociálnu slobodu a kultúrny pokrok. V kalendári publikoval aj zábavno-poučné príspevky o česko-slovenskej a slovanskej vzájomnosti. V *Slovenskom Pozorníku* debutovali a dlhší čas publikovali svoje práce mladší i starší štúrovci. Palkovičove a Belopotockého kalendáre vychádzali až v desaťtisícovom náklade.

Na úrovni súvekých hospodárskych a kultúrnych potrieb ľudu sa úspešne snažil kalendár zostavovať D.Lichard. Jeho *Domová pokladnica* (1847-1851; 1863-1864), *Časník* (1856-58) a *Slovenský kalendár* (1865, 1867, 1869-1883) dokumentujú vysokú, najmä obsahovú úroveň kalendárovej literatúry na Slovensku Lichardovi súčasníci (najmä J.M.Hurban) opodstatnene vyzdvihli demokratizačný charakter obsahu jeho výchovno-vzdelávacích snáh, schopnosť v reči ľudu popularizovať v kalendári najmä prírodovedné, technické , ale aj iné poznatky. V Slovenskom kalendári sa Lichard predstavil aj ako umný a statočný obranca práv Slovákov na kultúrne ustanovizne a školy; ako publicista disponoval jemným zmyslom pre praktické potreby ľudu. Matica slovenská poverila Licharda, aby zostavil aj veľký *Národný kalendár* (1899-1867).

Ďalší zostavovatelia a vydavatelia kalendárov, medzi nimi aj A.H.Škultéty, J.Kadavý (Živena 1853), V.Paulíny-Tóth a iní, nadviazali na Národný kalendár, ale ani tieto, ani iné kalendáre už neboli na úrovni kalendárov Lichardovho typu. Bol to aj dôsledok evidentnejšieho delenia slovenskej spoločnosti na politické a hospodárske skupiny; navyše do popredia sa začali tlačiť i záujmy konfesií. Celonárodné všeľudové záujmy a potreby sa z kalendárov čoraz viac vytrácali a nahrádzali ich parciálne záujmy.

Z kalendárov konfesionálneho charakteru bol najrozšírenejší *Pútnik svätovojtešský (od roku 1872) a Tranovského kalendár* (od roku 1894).

Celonárodnú vcelku pokrokovú líniu sa snažili uchovať si *Nová domová pokladnica* (1899-1913) a *Slovenský domový kalendár*, vydávané K.Salvom v Ružomberku, Páričkov kalendár *Zora* (1890-1919) a *Slovenský rodinný kalendár (1911-1930)*, vydávané K.Salvom v Ružomberku. Sociálnemu a kultúrnemu zápasu ľudu poslúžili aj kalendáre vydávané pre slovenských vysťahovalcov v USA a posielané na Slovensko (napr. *Kalendár Slovenského národného spolku* od roku 1892, *Kalendár Bratstvo* od roku 1909, *Neodvislosť* od roku 1915 a iné). Na tradíciu kalendárov 19. storočia nadviazala aj Matica slovenská *Matičným kalendárom*.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania

[1] Z latinského *calendae* = prvý deň v mesiaci.

Zdroje

Prevzaté a upravené z:

Ondrej Pavlík, *Pedagogická encyklopédia Slovenska 1 (A-O, 2 (P-Ž)*, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1984, 1985, ISBN 71-026-84, 71-063-85.

Copyright © 2013 - 2026 Encyklopédia poznania